

Τα μέσα ενημέρωσης στην πρώην Γιουγκοσλαβία και Σερβία. Από την πολυφωνία στην καταπίεση και από την καταπίεση στον εκδημοκρατισμό

Βλάσης Βλασίδης

Μετά την άνοδο του Τίτο στην εξουσία το 1945 οι σημαντικότερες εφημερίδες της μεσοπολεμικής Γιουγκοσλαβίας (*Politika*, *Politika Ekspres*, *Vecernji Novosti*, της Σερβίας, *Vjesnik*, *Vecernji List* της Κροατίας και *Oslobodjenje* στη Βοσνία καθώς και η *Borba* που κυκλοφορούσε σε όλη τη Γιουγκοσλαβία) πέρασαν στον έλεγχο των Γιουγκοσλάβων κομμουνιστών, όμως μέχρι το 1948 συνέχισαν να εκδίδονται και εφημερίδες άλλων πολιτικών φορέων.¹

Η Ένωση Γιουγκοσλάβων Κομμουνιστών άσκησε πολύ περιορισμένο έλεγχο στα μέσα ενημέρωσης σε σχέση με τα άλλα κομμουνιστικά κράτη κάτι που έφερε την άνθηση του Τύπου. Το 1972 κυκλοφορούσαν στη Γιουγκοσλαβία 25 ημερήσιες εφημερίδες, 1493 έντυπα περιοδικής μορφής, 1436 περιοδικά ποικίλης ύλης, πολλά από τα οποία αποσκοπούσαν στη διατήρηση και ενίσχυση της πολιτιστικής, θρησκευτικής και εθνικής ιδιαιτερότητας των λαών που κατοικούσαν στην ενιαία Γιουγκοσλαβία.² Η εκδοτική πολυφωνία συνεχίστηκε και τα επόμενα χρόνια.

Η τηλεόραση εμφανίστηκε στη Γιουγκοσλαβία στις αρχές της δεκαετίας του 1960 και γνώρισε αμέσως μεγάλη απήχηση. Το 1974 το 90% των Γιουγκοσλάβων παρακολουθούσε τηλεόραση καθημερινά. Κάθε ομόσπονδη δημοκρατία είχε το δικό της τηλεοπτικό σταθμό. Παρήγαγαν τα δικά τους προγράμματα, τα οποία παρουσιάζονταν σε πανγιουγκοσλαβικό επίπεδο και σε πολλά θέματα συνεργάζονταν με τους τηλεοπτικούς σταθμούς των άλλων δημοκρατιών. Εκπαιδευτικά, πολιτιστικά, κι ενημερωτικά προγράμματα που παράγονταν σε κάποια περιοχή ενσωματώνονταν στο πρόγραμμα κι άλλων περιοχών. Οι ειδήσεις παράγονταν σε όλες τις πρωτεύουσες των ομόσπονδων δημοκρατιών και ενσωματώνονταν σε ένα πρόγραμμα το *Dnevnik*. Κάθε πρόγραμμα παράγονταν στην τοπική γλώσσα από τοπικούς δημοσιογράφους και τεχνικούς.³ Στο διάστημα 1960-1990 η τηλεόραση στα ομόσπονδα κράτη επιτελούσε διπλό έργο. Από τη μια ήταν ένα μαζικό μέσο που προσπαθούσε να απευθυνθεί στο ευρύτερο δυνατό κοινό και από την άλλη βρισκόταν υπό την πίεση της τοπικής πολιτικής καθοδήγησης, η οποία επιδίωκε να την ελέγξει και να δώσει όσο το δυνατόν πιο περιορισμένη πρόσβαση στο κοινό.⁴

---

¹ Blagoja Nineski, *Petsatnite I elektronskite mediymi vo Makedonija*, Skopje, 2000, pp.11-12. (check!!!)

² Χριστόδουλος Γιαλλουρίδης, «Τα βαλκανικά κράτη Γιουγκοσλαβία, Τουρκία, Ρουμανία, Βουλγαρία Ιστορία-Πολιτικό σύστημα-εξωτερική πολιτική» στο Χριστόδουλος Γιαλλουρίδης, Στέλιος Αλειφαντής (επιμ.), *Τα Βαλκάνια στο σταυροδρόμι των εξελίξεων*, Αθήνα, 1988, 75-76.

³ Mark Thompson, *Forging War. The Media in Serbia, Croatia, Bosnia and Herzegovina*, Luton, 1999, pp.15-18. Milan Milosevic, "The Media Wars: 1987-1997" Jasminka Udovicki, James Ridgeway, *Burn this House. The Making and Unmaking of Yugoslavia*, p.109.

⁴ Slavko Splichal, Sandra Basic Hrvatin, "Where is the Beauty and Who is the Beast" in Directorate General X, Directorate C and Directorate 1A, Directorate B of the European Commission, *The Development of the Audiovisual landscape in Central Europe since 1989*, Luton, 1998, p.353.

Όμως τα μέσα ενημέρωσης δεν ανήκαν στο κράτος όπως στις γειτονικές βαλκανικές κομμουνιστικές χώρες ή σε ιδιώτες όπως στη Δύση. Αποτελούσαν «κοινωνική περιουσία», δηλαδή ανήκαν στις μορφές της οργανωμένης κοινωνίας, όπως τα επαγγελματικά σωματεία και ιδρύματα, τις πολιτιστικές κι αθλητικές ενώσεις, τα σωματεία, κλπ. Σκοπός αυτής της οργάνωσης ήταν σύμφωνα με τον Έντβαρντ Καρντέλι η αποφυγή του «κρατικού καπιταλισμού» και η εφαρμογή στην πράξη της ιδέας του Μαρξ για την «αυτοδιοίκηση των εργαζομένων». Η Ένωση Γιουγκοσλάβων Κομμουνιστών και τα τοπικά ΚΚ είχαν θέση-κλειδί στο σύστημα, καθώς ήταν αυτά που μεσολαβούσαν μεταξύ των κοινωνικού συνόλου και των εργαζομένων, αλλά στην πράξη συμπεριφέρονταν ως ιδιοκτήτες.⁵ Ο φορέας που ίδρυσε κι έλεγχε τις περισσότερες ημερήσιες εφημερίδες ήταν η Κοινωνική Συμμαχία των Εργαζομένων, μια «μαζική» οργάνωση στην οποία συμμετείχαν οργανώσεις νεολαίας, επαγγελματικές ενώσεις, ενώσεις παλαιμάχων, κλπ και η οποία ήταν πιστός συνοδοιπόρος της Ένωσης Γιουγκοσλάβων Κομμουνιστών. Έτσι ήταν εξασφαλισμένος ο έλεγχος των μέσων ενημέρωσης από την κεντρική εξουσία. Όμως λόγω του έμμεσου τρόπου με τον οποίο γινόταν ο έλεγχος και της πίστης στην τοπική αυτοδιοίκηση, ο έλεγχος της κεντρικής εξουσίας ήταν τυπικός και σε καμιά περίπτωση δεν έπαιρνε τις μορφές του ελέγχου προς τον Τύπο που παρατηρούνταν στις άλλες βαλκανικές χώρες.⁶

Πραγματικά ανεξάρτητες εφημερίδες και περιοδικά έκαναν την εμφάνισή τους στα μέσα της δεκαετίας του 1980. Τότε ο Borislav Marinković ορίστηκε αρχισυντάκτης στην εφημερίδα *Borba*. Ο Marinković μετέτρεψε μέσα σε λίγους μήνες την *Borba* από μια βαρετή κομματική εφημερίδα σε σύγχρονη, σοβαρή, ενημερωτική εφημερίδα ελκυστική προς τους αναγνώστες. Πολιτικά τάχθηκε κατά των διασπαστών της Γιουγκοσλαβίας.⁷ Όταν το 1994 η *Borba* πέρασε και πάλι στον έλεγχο του κράτους, πολλοί δημοσιογράφοι ίδρυσαν τη *Nasa Borba*.⁸ Στο χώρο των περιοδικών η πρώτη ανεξάρτητη φωνή ήταν το *Vreme* που κυκλοφόρησε το 1990 ως ένα ελεύθερο και δημοκρατικό εβδομαδιαίο περιοδικό με φιλελεύθερες ιδέες με σκοπό να ασκήσει κριτική στην κυβέρνηση και να προωθήσει την κοινωνία των πολιτών.⁹ Μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1990 συνέχισαν να εμφανίζονται εφημερίδες ανεξάρτητες όπως η *Danas* και η *Blic* και να ασκούν κριτική στο καθεστώς του Μιλόσεβιτς.

Οι περισσότεροι δημοσιογράφοι έπρεπε να ήταν πιστοί στις ιδέες του μαρξισμού-λενινισμού και σε αντίθεση με τις άλλες κομμουνιστικές χώρες, να συμμετέχουν στην εδραίωση και στην πρόοδο της αυτοδιαχείρισης της κοινωνίας. Θεωρητικά έπρεπε να συνεισφέρουν στη βελτίωση της κοινωνίας, στην πράξη έπρεπε να υπηρετούν την Ένωση Γιουγκοσλάβων Κομμουνιστών που χάραζε τη γραμμή για το κράτος και την κοινωνία.¹⁰ Οι περισσότεροι δημοσιογράφοι ήταν απόφοιτοι της Σχολής Πολιτικών Επιστημών. Η παιδεία τους ήταν χρήσιμη στη –μετέπειτα– επαγγελματική τους θέση, όπως και η κομματική

---

⁵ Tompson, op.cit. , p.9.

⁶ Tompson, op.cit., p.13.

⁷ Press Now, *Federal Republic of Yugoslavia. From Classical Resistance to Network Strategy* στο

⁸ Press Now, Federal

⁹ Press Now, Federal

¹⁰ Tompson, op.cit, p.14.

ιδιότητα.¹¹ Πάντως η λογοκρισία ήταν εξαιρετικά περιορισμένη και οι δημοσιογράφοι λειτουργούσαν περισσότερο με επαγγελματικά και λιγότερο με πολιτικά κριτήρια.¹² Ουσιαστικά δεν επιτρεπόταν η δημοσίευση άρθρων, κειμένων, εκφώνηση λόγων που στρέφονταν εναντίον τη εργατικής τάξης και του σοσιαλιστικού συστήματος αυτοδιαχείρισης καθώς και προς το πρόσωπο του Τίτο.¹³ Οι περισσότεροι δημοσιογράφοι απέφευγαν να γράψουν για τα απαγορευμένα θέματα από μόνοι τους και δεν ήταν απαραίτητη η επέμβαση των αρχισυντακτών και των διευθυντών σύνταξης. Όμως ο αυτοέλεγχος και ο αυτοπεριορισμός δεν ήταν δυσάρεστος καθώς οι περισσότεροι δημοσιογράφοι μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1980 δεν αισθάνονταν την ανάγκη να κατακρίνουν το πολιτικό και κοινωνικό σύστημα της χώρας.¹⁴

Η κατάσταση αυτή ανατράπηκε άρδην όταν άρχισε η κατάρρευση της Γιουγκοσλαβίας και η διάλυση της Ένωσης των Γιουγκοσλάβων Κομμουνιστών. Η όξυνση των παθών και οι πόλεμοι που ξέσπασαν στην πρώην Γιουγκοσλαβία μετέβαλαν άρδην την κατάσταση στα μέσα ενημέρωσης. Την ελευθερία διαδέχθηκε η υποχρέωση της συστράτευσης στην κοινή υπόθεση, η αντικειμενικότητα αντικαταστάθηκε από την προώθηση του εθνικού συμφέροντος και ο σεβασμός της ιδιαιτερότητας του άλλου από τη μισαλλοδοξία και το φανατισμό. Η σερβική κρατική τηλεόραση μεταβλήθηκε σε ένα μέσο που δεν φείδονταν κανενός μέσου και λόγου για να σπιλώσει τους «εχθρούς» ή όσους απλώς ήταν αντίθετοι με την πολιτική της κυβέρνησης και για να προβάλλει το έργο του Μιλόσεβιτς. Οι δημοσιογράφοι όσες φορές προσπάθησαν να διαμαρτυρηθούν δέχθηκαν απειλές για τη ζωή τους και την καριέρα τους και αναγκάστηκαν να υπογράψουν πιστοποιητικά νομιμότητας. Ακόμη κι έτσι όμως το Δεκέμβριο του 1992 1500 δημοσιογράφοι και τεχνικοί της κρατικής τηλεόρασης της Σερβίας μέλη της Ανεξάρτητης Ένωσης Δημοσιογράφων απολύθηκαν.¹⁵

Η κατάσταση αυτή είχε ως αιτία την αδυναμία της Ένωσης των Γιουγκοσλάβων Κομμουνιστών να ελέγξει τα μέσα ενημέρωσης μετά το θάνατο του Τίτο το 1980. Εμφανίστηκαν πολλά μέσα ενημέρωσης με πρωτοπόρα εκείνα της νεολαίας και των φοιτητών που πέρασαν τα εσκαμμένα και δημοσίευαν άρθρα που περιείχαν διαφορετικές απόψεις, επίκαιρη σάτιρα και φιλελεύθερο πνεύμα.¹⁶ Από το 1987 κι εξής τα σλοβενικά και κροατικά μέσα ενημέρωσης τάσσονταν επικριτικά απέναντι στις επιλογές της ομοσπονδιακής ηγεσίας.¹⁷

Ο Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς μετά την άνοδό του στην προεδρία της Σερβίας το 1989 χρησιμοποίησε τα μέσα ενημέρωσης, κυρίως την τηλεόραση, για να προωθήσει τον εαυτό του ως τον ηγέτη που θα υπεράσπιζε τα δικαιώματα των Σέρβων. Μεγάλες συγκεντρώσεις

---

¹¹ Tompson, op.cit. p.14. Gross, Mass Media, p.14. Vladan Radosavljevic, Education of Journalists in Federal Republic of Yugoslavia (Serbia), Beograd, 2001, p.3.

¹² Gross, mass Media, p.19.

¹³ Tompson, op.cit. pp.10-11.

¹⁴ Esad Kocan, Self-Censorship-The Clatter of Chains, Podgorica, 2001, p.1. Slavenka Drakulic, *How we Survive Communism and Even Laughed*, London, 1992, p.6.

¹⁵ Milosevic op.cit. , p.122.

¹⁶ Ahmed Buric, "The Media War and Peace in Bosnia", *Regional Media in Conflict*, p.65.

¹⁷ Stipe Sikavica, "The Army's Collapse", στο Jasminka Udovicki, James Ridgeway (επιμ.), *Burn this House. The Making and Unmaking of Yugoslavia*, Durham, 2000, pp.136, 138.

με ομιλητή τον Μιλόσεβιτς, με κύρια αυτή στο Κόσσοβο Πόλιε στις 28 Ιουνίου 1989, καλύφθηκαν από την τηλεόραση, επαναλήφθηκαν πολλές φορές και χρησιμοποιήθηκαν από τα μέσα ενημέρωσης για να δείξουν την υποστήριξη του λαού προς τον Μιλόσεβιτς.¹⁸

Από την άνοδό του στην εξουσία μέχρι την πτώση του τον Οκτώβριο του 2000 ο Μιλόσεβιτς κράτησε μια αταλάντευτη στάση απέναντι στα μέσα ενημέρωσης. Όλα τα μέσα ενημέρωσης, με προεξάρχουσα την τηλεόραση έπρεπε να βρίσκονται κάτω από τον απόλυτο έλεγχο του ίδιου και της ηγετικής ομάδας που τον περιστοιχίζε. Συγκεκριμένα έθεσε υπό τον έλεγχό του την κρατική τηλεόραση RTS και το εκδοτικό συγκρότημα της Politika τοποθετώντας άτομα της απολύτου εμπιστοσύνης του στη διεύθυνση των μέσων ενημέρωσης. Τα ελεγχόμενα από τον Μιλόσεβιτς μέσα ενημέρωσης κράτησαν μια μεροληπτική στάση απέναντι σε όλες τις πολιτικές δυνάμεις που εναντιώνονταν στην πολιτική του Μιλόσεβιτς. Όταν κάποιος από αυτούς συμμαχούσαν πολιτικά με τον Μιλόσεβιτς τότε αποκτούσαν την πρέπουσα δημοσιότητα.

Ο Μιλόσεβιτς δεν ήταν ο μόνος που ακολουθούσε αυτή την πολιτική Στην Κροατία ο πρόεδρος Φράνιο Τούντζμαν και στη Βοσνία ο Αλία Ιζετμπέκοβιτς από το Σαράγεβο και από τη Μπάνια Λούκα οι Σερβοβόσνιοι έλεγχαν σε ασφυκτικό βαθμό τα μέσα ενημέρωσης των χωρών τους ή της επικράτειάς τους.

Μετά την υπογραφή των συμφωνιών του Ντέιτον το 1995 με τις οποίες τερματίστηκε ο πόλεμος στη Βοσνία ο Μιλόσεβιτς ισχυροποίησε τη θέση του στη Σερβία. Οι υπουργοί Τύπου το 1997 Ραντμίλα Μιλεντίγιεβιτς και το 1998 Αλεξάντερ Βούτσιτς έφτιαξαν νόμους που έβαζαν πολλά εμπόδια στην ομαλή λειτουργία των ανεξάρτητων μέσων ενημέρωσης.¹⁹

Εκτός από την κρατική RTS υπήρχαν πλέον οι σταθμοί TV Pink, που ανήκε στο Κόμμα της Γιουγκοσλαβικής Αριστεράς της Μίρα Μάρκοβιτς, συζύγου του Μιλόσεβιτς, ο RTV Kosava που ανήκε στην κόρη του Μαρία και ο ΒΚ που ανήκε στην οικογένεια Karic που συνεργάστηκε στενά με τον Μιλόσεβιτς. Οι σταθμοί αυτοί είχαν αποκλειστικά ψυχαγωγικό χαρακτήρα υποστηρίζοντας με έμμεσο τρόπο την πολιτική του Μιλόσεβιτς.²⁰ Υπήρχαν ακόμη ο TV Politika, που ανήκε στο συγκρότημα της εφημερίδας, άρα υποστήριζε τον Μιλόσεβιτς όσο αυτός ήταν στην εξουσία, ο Yu Info που δημιουργήθηκε για να προωθήσει την πολιτική του Μιλόσεβιτς στους Μαυροβούνιους που ανέπτυσαν τάσεις ανεξαρτητοποίησης,²¹ το Studio B που ανήκε στο Δήμο Βελιγραδίου, άρα άλλαζε πολιτική ανάλογα με το ποιος είχε στον έλεγχό του τον Δήμο,²² και ο Yutel που προσπαθούσε να περιγράψει την πραγματική κατάσταση που επικρατούσε στη Γιουγκοσλαβία.²³

---

¹⁸ Milosevic, op.cit. p.112.

¹⁹ Βλ. πρόχειρα Alexander Vucic, «Η εικόνα των μέσων ενημέρωσης στα Βαλκάνια. Η κατάσταση των ΜΜΕ στη Σερβία», στο *Ρήγας Βελεστινλής. Η διαβαλκανική συνεργασία σήμερα*, Αθήνα, 1999, σσ.185-196.

²⁰ Βλάσης Βλασιδής *Τα μέσα ενημέρωσης στα Βαλκάνια. Α' Τα ηλεκτρονικά*, Θεσσαλονίκη, 2001, σ.85.

²¹ Vladan Radosavlevic, *On the Ruins of TV Bastille: The Development of a Public Broadcast Service in Bulgaria (?????)*, Belgrade, 2001, p.4.

²² Brunnbauer, op.cit.

²³ Milosevic, op.cit., p.115.

Στη δεκαετία του 1990 οι περισσότερες εφημερίδες προτίμησαν να διατηρούν στενές σχέσεις με την κυβέρνηση του Μιλόσεβιτς παρά με την αντιπολίτευση. Πάντως η πίεση στα έντυπα μέσα ενημέρωσης ήταν μικρότερη συγκριτικά με εκείνη που ασκούνταν στους ραδιοφωνικούς και τηλεοπτικούς σταθμούς. Ο λόγος ήταν ότι οι εφημερίδες λόγω της χαμηλής κυκλοφορίας τους είχαν σαφώς μικρότερες δυνατότητες επηρεασμού της Κοινής Γνώμης σε σχέση με τα ηλεκτρονικά ΜΜΕ.²⁴

Η πίεση προς τα ΜΜΕ αυξήθηκε σημαντικά από τις αρχές του 1998 όταν η κρίση στο Κοσσυφοπέδιο χειροτέρευσε. Τον Φεβρουάριο του 1998 οι διευθυντές των εφημερίδων *Nasa Borba*, *Danas*, *Dnevni Telegraph*, *Blic* και του περιοδικού *Vreme* κλήθηκαν για ανάκριση επειδή χαρακτήρισαν τα γεγονότα στη Ντρένιτσα μαζική σφαγή κι όχι «Νόμιμα μέτρα του κράτους κατά των τρομοκρατών».

Όταν το NATO απειλούσε τον Οκτώβριο του 1998, ότι θα βομβαρδίσει τη Γιουγκοσλαβία, η πίεση προς τα ΜΜΕ έγινε αφόρητη. Η κυβέρνηση εξέδωσε ειδικό διάταγμα που της επέτρεπε να σταματήσει την εκπομπή ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών σταθμών κι την έκδοση εφημερίδων που καλλιεργούσαν το φόβο και την ήττα στον πληθυσμό. Έτσι οι αρχές διέκοψαν την έκδοση των εφημερίδων *Danas*, *Dnevni Telegraph*, *Nasa Borba*, *Enropljanin*.²⁵ Ακολούθησε η δημοσίευση του νόμου για τη Δημόσια Πληροφόρηση, ο οποίος επέτρεπε στις αρχές ή στους πολίτες να ασκούν αγωγές κατά των μέσων ενημέρωσης, των εκδοτών και των δημοσιογράφων. Μέχρι το τέλος του 1998 τα σερβικά δικαστήρια είχαν επιβάλλει πρόστιμα αρκετών εκατομμυρίων μάρκων σε έντυπα.²⁶ Γρήγορα ακόμη κι αυτός ο δρακόντειος νόμος αντικαταστάθηκε από το Στρατιωτικό Νόμο λίγες μέρες πριν αρχίσουν οι βομβαρδισμοί του NATO κατά της Γιουγκοσλαβίας. Οι σερβικές δυνάμεις ασφαλείας έκλεισαν τις αλβανικές εφημερίδες του Κοσσυφοπεδίου, διέκοψαν τη λειτουργία του ραδιοφωνικού σταθμού B92 και περισσότερων από 50 ανεξάρτητων μέσων ενημέρωσης, ενώ άλλα προτίμησαν να σταματήσουν αυτοβούλως παρά να υποταχθούν στην επερχόμενη λογοκρισία.²⁷ Ακολούθησαν δολοφονίες εκδοτών και δημοσιογράφων που έβλεπαν θετικά τις αεροπορικές επιδρομές του NATO, που κατηγορούνταν για αντισερβική στάση από τη σερβική κρατική τηλεόραση. Άλλοι δικάστηκαν και καταδικάστηκαν σε πολλά χρόνια φυλάκιση, βασανίστηκαν από την αστυνομία κι έχασαν τον επαγγελματικό εξοπλισμό τους. Πολλοί Σέρβοι δημοσιογράφοι εγκαταστάθηκαν στο Μαυροβούνιο, ενώ οι Αλβανοί συνάδελφοί τους προτίμησαν το

---

²⁴ Ulf Brunnbauer, "Yugoslavia" στο *Education and Media in Southeast Europe: Country Reports*. Edited by Ulf Brunnbauer, Hannes Grandits, Siegfried Gruber Karl kaser, Robert Pichler, Christian Promitzer, Center for the Study of Balkan Societies and Cultures at the Department for Southeast Europe History, University of Graz, Graz, 1999 στο www.gewi-kfunigraz.ac.at/csbsc/countries_reports/Media_yugoslavia.htm.

²⁵ *Yugoslavia. Nations in Transit*, p.727.

²⁶ Με απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Σερβίας τα πρόστιμα επιστράφηκαν στις εφημερίδες στα μέσα του 2001 με το αιτιολογικό ότι ο Νόμος για τη Δημόσια Πληροφόρηση ήταν αντισυνταγματικός. Βλ. *Serbia. The Government Reimburses the Media*, Βελιγράδι 20 Ιουνίου 2001 στο www.mediaonline.ba/mediaupite/upit3/vijest.htm?sifra=2700.

²⁷ Spomenka Lazic, "Anti-War protests in Serbia, AIM, Podgorica, 31 May 1999, στο www.aimpress.ch/dyn/trae/archive/data/199906/90602-001-trae-pod.htm.

Τέτοβο στη FYROM. Η λογοκρισία συνεχίστηκε στον Τύπο και στα ηλεκτρονικά μέσα ενημέρωσης μέχρι την πτώση του Μιλόσεβιτς τον Οκτώβριο του 2000.²⁸

Αλλά και μετά την πτώση του Μιλόσεβιτς ο έλεγχος των πολιτών παρέμενε αρκετά ισχυρός κυρίως στην κρατική τηλεόραση RTS, όσο και σε άλλα μέσα ενημέρωσης. Τα πρώτα χρόνια δημοσιογράφοι και τεχνικοί παραιτούνταν ή απολύονταν ανάλογα με τις πιέσεις που δέχονταν ή από τις την απόρριψη των πιέσεων που είχαν δεχθεί.²⁹ Το 2001 μάλιστα ένας δημοσιογράφος της *Vecernje Novosti* ο Μίλαν Πάντιτς που ερευνούσε μια υπόθεση διαφθοράς δολοφονήθηκε.³⁰ Ακολούθησαν κι άλλες δυο δολοφονίες, ενώ οι επιθέσεις προς τους δημοσιογράφους είναι πολλές. Μόνο το 2008 σημειώθηκαν 138 επιθέσεις κατά δημοσιογράφων σε ώρα εργασίας.³¹ Ακόμη και στις μέρες μας δημοσιογράφοι και μέσα ενημέρωσης δέχονται πιέσεις από πολιτικούς κι από μπράβους για θέματα ενημέρωσης. Μάλιστα έχουν καταγραφεί αρκετές επιθέσεις κι εκφοβιστικές ενέργειες κατά δημοσιογράφων. Υπάρχουν και δημοσιογράφοι που ασχολούνται με υποθέσεις του εγκλήματος και οι οποίοι βρίσκονται σε καθεστώς 24ωρης προστασίας από την αστυνομία.³²

Πάντως οι δυο πρώτες κυβερνήσεις που σχηματίστηκαν μετά την πτώση του Μιλόσεβιτς, αυτή του Τζίντζιτς και εκείνη του Κοστούνιτσα δεν τόλμησαν να αλλάξουν το στρεβλό σύστημα των μέσων ενημέρωσης. Ο λόγος ότι προτίμησαν να απολαύσουν την υποστήριξη που τους πρόσφεραν κάποια μέσα ενημέρωσης, παρά να συγκρουστούν με αυτά και μάλιστα μέσα σε ένα βαθύτατα διχασμένο πολιτικό τοπίο.³³ Η κίνησή τους ήταν μάλλον αναμενόμενη πολιτικά, αλλά και πάλι τα μέσα ενημέρωσης δεν έσωσαν τη ζωή του Ζόραν Τζίντζιτς. Ακόμα και σήμερα πάντως οι σχέσεις ΜΜΕ και πολιτικής και πολιτικών είναι στενές, όπως φυσικά συμβαίνει σε όλες τις βαλκανικές χώρες, μηδεμιάς εξαιρουμένης.

Έτσι τα μέσα ενημέρωσης στη Σερβία συνεχίζουν να επιβιώνουν μέσα σε ένα ελλιπές νομοθετικό πλαίσιο. Κάποια μέσα ενημέρωσης συνεχίζουν να λειτουργούν χωρίς άδεια, αλλά πάντως πλέον το σύστημα είναι διαφανές. Τον Ιανουάριο του 2010 μάλιστα κυκλοφορούσαν 523 εφημερίδες, εξέπεμπαν 201 ραδιοφωνικοί σταθμοί, 103 τηλεοπτικοί σταθμοί και 66 Online media.³⁴ Ωστόσο το 2011 η κυβέρνηση του Ίβισα Ντάσιτς ξεκίνησε μια προσπάθεια προκειμένου να καταργήσει νομοθετικές στρεβλώσεις του παρελθόντος και εκσυγχρονίσει το νομοθετικό πλαίσιο.³⁵

---

²⁸ Brunnbauer, Yugoslavia. Βλ. και τις μακροσκελείς εκθέσεις του International Press Institute για την κατάσταση στο χώρο του Τύπου και τους δημοσιογράφους, 1997, 1998, 1999, World Press Freedom Review, Federal Republic of Serbia, www.freemedia.at/wpfr/serbia.htm.

²⁹ Radosavljevic, *Pressure*, p.2. "Undue pressure at RTS", *Journalists Newslines*, No.4, December 2001, , p.5.

³⁰ Radosavljevic, *Pressure*, p.2.

³¹ European Journalism Center, Jovanka Matic, Larisa Rankovic, *Media Landscapes. Serbia* στο http://ejc.net/media_landscapes/serbia.

³² Freedom House, Freedom of Press, Serbia 2013, <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-press/2013/serbia>.

³³ European Journalism Center, Jovanka Matic, Larisa Rankovic, *Media Landscapes. Serbia* στο http://ejc.net/media_landscapes/serbia.

³⁴ European Journalism Center, Jovanka Matic, Larisa Rankovic, *Media Landscapes. Serbia* στο http://ejc.net/media_landscapes/serbia.

³⁵ Freedom House, Freedom of Press, Serbia 2013, <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-press/2013/serbia>.

Το κοινό πάντως κρατά μια καλή σχέση με τα μέσα ενημέρωσης. Οι Σέρβοι παρακολουθούν κατά μέσο όρο περισσότερες από 5 ώρες τηλεόραση καθημερινώς, ενώ αγοράζουν πολλά περιοδικά κυρίως με θέματα για το lifestyle και το celebrity και τα gossipnews. Επίσης διαβάζουν εφημερίδες (2,2 εκ. αναγνώστες) και ακούν ραδιόφωνο περίπου 3 ώρες καθημερινά. Άρα, εκτός από τα στοιχεία για την τηλεόραση που είναι συγκρίσιμα με εκείνα της Ελλάδος, σε όλα τα υπόλοιπα βλέπουμε ότι καταναλώνουν πολύ περισσότερα ΜΜΕ.

Τα δυο μεγαλύτερα προβλήματα των μέσων ενημέρωσης στη Σερβία είναι δυο. Ο ανταγωνισμός με το Ιντερνετ που προσφέρει γρήγορη πληροφόρηση, πολλές φορές συγκρίσιμη με τα παραδοσιακά ΜΜΕ, ενώ ταυτόχρονα τους μειώνει τα έσοδα, και η οικονομική πίεση που ασκούν η διαφημιστική αγορά και κυρίως οι μεγάλες εταιρείες προς τα ΜΜΕ. Συγκεκριμένα πολυεθνικές και ντόπιες μεγάλες εταιρείες, που δεν έχουν σχέση με τα ΜΜΕ, επιθυμούν είτε να τα εξαγοράσουν, είτε να τα ποδηγετήσουν οικονομικά, ώστε να εξυπηρετούν τα συμφέροντά τους.³⁶ Επίσης αρκετά μέσα ενημέρωσης κλείνουν διότι είναι σε οικονομικό αδιέξοδο και δεν μπορούν να πληρώσουν τα τέλη τηλεοπτικών εκπομπών.³⁷

Βλέπουμε δηλαδή ότι πλέον τα μέσα ενημέρωσης της Σερβίας έχουν παρόμοια χαρακτηριστικά με εκείνα των άλλων χωρών, το ίδιο και συνολικά ο χώρος των ΜΜΕ. Κι αν παραξενεύει η δολοφονία του Πάνιτς, αρκεί να θυμηθούμε τη δολοφονία του συγγραφέα και δημοσιογράφου αρμενικής καταγωγής Χραντ Ντινκ στην Τουρκία το 2007, τη δολοφονία του δημοσιογράφου Σωκράτη Γκιόλια στις 19 Ιουλίου 2010 από τη Σέχτα Επαναστατών, την απόπειρα δολοφονίας του Φίλιππου Συρίγου στις 18 Οκτωβρίου 2004 από «αγνώστους» και τη μαφιόζικη απόπειρα κατά του δημοσιογράφου στις 30 Μαρτίου 2014.

Αν μας ξενίζει η προσπάθεια του ξένου επιχειρηματικού κεφαλαίου να αλώσει τη σερβική τηλεόραση και τις εφημερίδες, αρκεί να θυμίσουμε τα ονόματα Κοσκωτάς, Λαυρεντιάδης, Κυριακίδης και Ρέστης για την Ελλάδα. Είναι αρκετά.

---

³⁶ European Journalism Center, Jovanka Matic, Larisa Rankovic, *Media Landscapes. Serbia* στο http://ejc.net/media_landscapes/serbia. Freedom House, Freedom of Press, Serbia 2013, <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-press/2013/serbia>. Aleksandar Skundric, "Struggling with funds and interests", *De Scripto*, 03/04, 2008, pp.12-15 στο <http://www.univie.ac.at/seemo/deScripto%20Serbia%20low.pdf>. Vladimir Vlajic, "Between the Rock and a Hard Place. Privatisation of the Local Media in Serbia", *De Scripto*, 03/04, 2008, pp.19-21 στο <http://www.univie.ac.at/seemo/deScripto%20Serbia%20low.pdf>.

³⁷ Freedom House, Freedom of Press, Serbia 2013, <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-press/2013/serbia>.